

18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu*

Selin Esen**

ÖZET

18 Nisan 1960'ta DP'nin kurduğu TBMM Tahkikat Komisyonu Türk siyasal tarihinde önemli bir yere sahiptir. Her şeyden önce bu komisyonun kurulması ve kararları toplumun muhalif kesimlerinin bir daha önü alınamayacak şiddetli tepkilerine neden olmuş; çok kısa bir süre sonra da ordu yönetime el koymuştur. Komisyon CHP'nin ve bir kısım basının yıkıcı faaliyetlerini araştırmak amacıyla kurulmuştur. Ancak Komisyona tanınan yetkiler ve komisyonun aldığı kararlar incelendiğinde, bu komisyonun işlevinin "araştırma"nın çok ötesinde olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlardan, bu Komisyonunun DP iktidarına karşı olan her türlü muhalefeti sindirmek ve susturmak amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Komisyonun yetkileri ve aldığı kararlar incelendiğinde, bunların hem 1924 Anayasasına, hem de TBMM İçtüzüğüne aykırı olduğu görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Tahkikat Komisyonu, 1924 Anayasası, DP, CHP, muhalefet, içtüzük

ABSTRACT

The committee of inquiry formed on April 18, 1960 by the ruling party (DP) in the Turkish Grand National Assembly has a significant place in Turkish political history. First of all, the formation and decisions of this committee gave rise to backlash of the dissident populations. Even the proclamation of the state of siege by the government did not ease this opposition. The military subsequently took over the government. The committee of inquiry was formed to investigate 'destructive activities' of the main opposition party (RPP) and the opposition press. As I study the powers given to the committee and its decisions, I have come to the conclusion that the aim of this committee was beyond mere 'investigation'. Namely, its purpose was to suppress and intimidate all kind of opposition to the ruling party. Consequently, I have come to a view that the formation, the powers, and the some of the decisions of this committee were unconstitutional.

Keywords: The committee of inquiry, Constitution of 1924, DP, RPP, opposition, investigation

* Bu yazı, 1996'da İsmail Türk'e Armağan kitabında yayınlanan makalenin gözden geçirilmiş biçimidir.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Hukuku Bilim Dalı öğretim üyesi

GİRİŞ

Türkiye, 1946'da Demokrat Partinin (DP) kurulmasıyla birlikte, askeri darbeler dışında kesintisiz çok partili yaşama geçmiştir. Bu bağlamda DP'nin Türk siyasal tarihi açısından yadsınmaz bir yeri ve önemi vardır. Başlangıçta özgürlüklerin bayraktarı olan DP, özellikle iktidarının son yıllarında gittikçe artan bir oranda baskı rejimi kurmuştur.

DP'nin otoriter zihin haritasını yansıtan en son eylemi CHP ve bir kısım basın hakkında araştırma yapmak amacıyla TBMM'de bir tahkikat komisyonu kurmak olmuştur. DP, 18 Nisan 1960'ta söz konusu komisyonu kurduktan sonra, 27 Nisan 1960'ta çıkardığı 7468 sayılı yasayla Komisyona geniş yetkiler vermiştir. İktidar partisinin muhalefeti susturmak amacıyla yaptığı bu son girişime tepkiler gecikmemiştir. Komisyonun kuruluşunun ertesi günü, CHP'nin Genel Merkezi önünde ilk gösteri yapılmıştır. (EROGUL, 1990, s. 156.) DP'ye yönelik tepkiler yalnızca sokak gösterileriyle sınırlı kalmamış, üniversite gibi farklı kesimler de sesini yükseltmiştir. Örneğin, Türkiye'nin artık bir hukuk devleti olmadığı gerekçesiyle A.Ü. Hukuk Fakültesi anayasa hukuku profesörleri Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel derslere girmeyerek DP'nin yaklaşımını protesto etmişlerdir. Bu tepkilerin önünü alamayan hükümet, çareyi sıkıyönetim ilan etmekte bulmuştur. Üç ay için görev yapacağı açıklanan Tahkikat Komisyonu 25 Mayıs'ta, yani ordunun yönetime el koymasından 2 gün önce görevini tamamlamıştır. Bu komisyonun görevinin sona erdiğini, 25 Mayıs günü Anadolu Ajansı'na verdiği bir demeçle bizzat Menderes açıklamıştır¹.

18 Nisan 1960 tarihli Tahkikat Komisyonu hakkında yapılmış bilimsel çalışma sayısı çok sınırlıdır. Bu makaleyi hazırlamak amacıyla o döneme ait anı kitaplarından yararlanılmış, Anayasayı İhlal Davası Duruşma Tutanakları taranmıştır. Ayrıca Komisyon üyelerinden Kemal Biberoğlu ile de yapılan yüz yüze görüşmeden elde edilen bilgilerden de yararlanılmıştır. Ancak Komisyonun kararlarının tümüne ve aslına ulaşılammamış; bu nedenle tutanaklarda verildiği ve Kemal Biberoğlu'nun belirttiği kadarıyla yetinilmek zorunda kalınmıştır.

Aşağıda, sırasıyla, yasama meclislerinde komisyonlar, 1924 Anayasasının temel ilkeleri ve 1924 Anayasasında komisyonlar hakkında genel bilgi verilmiş; 18 Nisan 1960 tarihli Tahkikat Komisyonunun kuruluşu ve TBMM tahkikat komisyonlarının yetki ve görevlerini düzenleyen 7468 sayılı yasa ele alınmış; son olarak, Tahkikat Komisyonunun Yassıda duruşmalarına konu olan kararları ir-delenmiştir.

1 Haluk Kılçık (1992), Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri, Cilt X, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, s. 309

I.Yasama Meclislerinde Komisyonlar ve 1924 Anayasası

1.1924 Anayasasının Dayandığı İlkeler

Her ne kadar 1924 Anayasasının 5. maddesi, “Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.” demektedir ise de, bu Anayasasının tam bir güçler birliği ilkesine dayandığını söylemek mümkün değildir. 1924 Anayasasının getirdiği hükümet sistemi, meclis hükümeti ve parlamenter sistemin bazı özelliklerini içinde barındıran karma bir sistem görüntüsü taşımaktadır. Anayasasının 5. maddesinin yanı sıra, TBMM’nin Türk Milletinin tek temsilcisi olması ve millet adına egemenlik hakkını yalnızca onun kullanması (md. 4); Meclisin, hükümeti her zaman denetleme ve düşürme yetkisine sahip olmasına (md.7) karşılık, hükümete TBMM’yi feshetme yetkisi tanınmaması, Anayasasının meclis hükümeti sistemine yakın yönünü yansıtmaktadır. Buna karşılık, TBMM’nin, yasama yetkisini “bizzat” (md. 6); yürütme yetkisini ise kendi seçeceği cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği icra vekilleri heyeti aracılığıyla kullanabilmesi (md. 7); başbakanın TBMM üyeleri tarafından cumhurbaşkanınca atanması; öteki bakanların başbakanca seçilip cumhurbaşkanınca onandıktan sonra Meclise sunulması; hükümetin programını en geç bir hafta içinde Meclise bildirmesinden sonra ondan güvenoyu istemesi (md.44); hükümetin, parlamentoya karşı siyaseten birlikte sorumlu olması (md. 46) gibi parlamenter sistemin temel unsurları da 1924 Anayasasında benimsenmiştir². Anayasasının 5, 6 ve 7. maddeleri birlikte ele alındığında, 1924 Anayasasının, 1921 Anayasasının güçler birliği ilkesini devam ettirmekle birlikte; TBMM’nin yürütme yetkisini doğrudan kullanmasına izin vermemekle, yasama ve yürütme erklerini birer fonksiyon olarak ayırdığı sonucuna varılabilir³.

Anayasa, “Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre mahkemeler tarafından kullanılır.” diyerek, yargı erkini TBMM’den ayırarak bağımsız mahkemelere bırakmıştır. Bununla birlikte TBMM’nin yargıyla ilişkili işleri de yok değildir. Anayasasının 24. maddesinde sıralan TBMM’nin yetkileri sıralanmıştır. Buna göre TBMM’nin, “... genel ve özel af ilan etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemeden çıkıp kesinleşen ölüm cezalarını onaylamak” gibi görevleri ya doğrudan ya da dolaylı olarak adalet işiyle ilgili olan faaliyetlerdir. Ayrıca, 41. maddeye göre cumhurbaşkanını vatan hainliğinden yargılamak da Meclisin işidir. Mahkemelere ait olması gereken yasaları yorumlama yetkisi de TBMM’ye verilmiştir (md. 26). Benzer bir biçimde, idari yargının yetki alanında olması gereken nizamnamelerin

2 Ergun Özbudun (2009), Türk Anayasa Hukuku (10. Baskı), Ankara: Yetkin, s.131-132.

3 Bülent Tanör (2004), Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (11. Baskı), İstanbul: YKY, s.296; Özbudun (2009), s. 131.

kanunlara uygun olup olmadığını denetleme yetkisi de Meclisin elindedir. Kuşkusuz, bu yetkiler güçler birliği ilkesinin Anayasadaki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Meclisin, bu sayılanlar dışında da adaletle ilgili işlerine rastlamak mümkündür. TBMM İçtüzüğü'nün 13–21. maddelerinde düzenlenen Seçim belgelerinin TBMM'ce incelenmesi yetkisi buna örnek gösterilebilir⁴. Meclis, bu işi yaparken bir mahkeme gibi hareket etmekte ve karar vermektedir. Ancak İçtüzüğü'nün bu hükümleri 11.3.1954'te yürürlükten kaldırılmıştır. Sonuçta, Anayasada sayılanların dışında TBMM'nin yargısal nitelikte başka bir yetkiye sahip olmaması gerekir.

2. 1924 Anayasasında Komisyonlar

a. Komisyon Kavramı

En genel anlamıyla komisyon, bir işin ya da sorunun incelenmek üzere belirli kişilere yollanması anlamına gelir. Diğer bir deyişle “komisyonlar, her mecliste, o meclisin yeterli üyelerinden belli bir kısmının seçilmesiyle kurulan ve kural olarak raporlar sunmak yoluyla meclis çalışmalarını hazırlayan organizmalardır.”⁵

Çağdaş anlamda parlamentonun yasa koymak, devletin gelir ve giderlerini gözetmek ve denetim işlevleri vardır. Parlamento, her üç temel işini yerine getirirken de komisyonlar kurabilir. Bu komisyonlar birtakım konularda ilk inceleme yapmak, meclis içinde ön tartışma açmak, sorunların esasları üstünde karara varma gibi amaçlar güder.

Geçici komisyonlar günümüzde araştırma ve soruşturma komisyonu olarak iki farklı biçimde kurulmaktadır. Araştırma komisyonu, parlamento üyelerinin belli bir konuda bilgi edinmek amacıyla kurdukları komisyondur. Araştırma komisyonlarını konularına göre “siyasal meclis araştırması” ve “yasama araştırması” olarak ikiye ayırmak mümkündür. İdarede meydana gelen herhangi bir aksaklık, hükümetin ya da bir bakanlığın işlemleri, yani kamu hizmetlerini yürütüm biçimi, “siyasal meclis araştırması”nın konusunu oluştururken; “yasama araştırması”, ileride çıkarılması düşünülen bir yasa için gerekli bilgileri toplamak amacıyla yapılan araştırma olarak tanımlanır⁶. Soruşturma komisyonu ise, hükümet üyelerinden birinin göreviyle ilgili bir konuda cezai sorumluluklarının olup olmadığını araştırır.

4 Bülent Nuri Esen (1946), *Anayasa Hukuku*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s.173

5 Tuncer Karamustafaoğlu (1965), *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 201, s.12.

6 Erdal Onar (1977), *Meclis Araştırması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 419, s.65-67

Tahkikat komisyonlarının kuruluşu ve işleyişi içtüzüklerde düzenlenir. “Komisyonlar, nev’i bakımından değil, derece bakımından yasama meclislerinin kendilerinden ayrılırlar”⁷. Komisyonlar, onları kuran, onlara görev ve yetkiler veren bir ana örgene, yani yasama meclislerine bağlıdır. Gerçekten komisyonlar, kural olarak asli yetkilere sahip değildir. Çünkü komisyonların yetkileri, bağlı buldukları ana örgenden çıkmadır⁸.

b. 1924 Anayasasında ve 1927 Tarihli TBMM İçtüzüğünde Tahkikat Komisyonları

1924 Anayasası, 1961 ve 1982 Anayasalarının aksine araştırma komisyonu-soruşturma komisyonu ayrımı yapmamıştır. Anayasada meclis komisyonlarına ilişkin düzenleyici bir hüküm yer almamaktadır. Yalnız 22. madde, soru, gensoru ve meclis tahkikatının Meclisin yetkilerinden olduğunu ve içtüzükte düzenleneceğini hükme bağlamıştır.

Tahkikat komisyonları, TBMM içtüzüğünün 16. Bab’ında, 169–177. maddeler arasında düzenlenmiştir. İçtüzük, bakanların sorumluluklarıyla ilgili olan tahkikat komisyonlarıyla (m. 169–176), bu nitelikte olmayan tahkikat komisyonlarını (m. 177) birbirinden ayırmıştır.

İçtüzük hükümleri uyarınca, bakanlar kurulu üyelerinin görevleriyle ilgili cezai ya da mali sorumluluklarına ilişkin olarak Meclis başkanına bir önerge verilmesi yoluyla tahkikatın istenebilir (md. 169). Adliye tarafından bir işin takibi sırasında, bir bakanın göreviyle ilgili bir konuda verilen bir kararla Meclise başvuru olursa, Genel Kurul, bu konuda meclis tahkikatına gerek olup olmadığını belirlemesi için, 5 kişilik bir komisyon kurulabilir. Söz konusu komisyon, Meclise konuya ilişkin raporunu sunar (md.170). Meclis, ilgili bakan ve önerge sahibi (ya da sahipleri) veya raporu hazırlayan komisyon dinlendikten sonra, komisyon raporunun dikkate alınıp alınmayacağı konusunda karar verir (md.171). Komisyonun kurulmasının ardından bu iş ya Anayasa ve Adliye Komisyonlarından oluşan karma bir komisyona, ya da 5-15 kişiden oluşan özel bir komisyona verilir (md.172).; Tahkikatla görevli olan komisyon hükümetin bütün araçlarından, istediği evrak ve belgelerden yararlanır (md.173). TBMM Genel Kurulu, tahkikat komisyonunun çalışma süresini, gerektiğinde başka yere gidip gitmeyeceğini de kararında belirtir. Komisyon bakanları sorgulayabilir. Herkesi tanık ve bilirkişi sıfatıyla dinleyebilir. Komisyona davet edilen tanıkların davete icabet etmeleri zorunludur. Aksi halde CMUK⁹ hükümleri uygulanır (md. 174). Tahkikat bir

7 Karamustafaoğlu (1965), s. 1

8 Karamustafaoğlu (1965), s. 11

9 CMUK- 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu. Kt. 4.4.1929, RG. 20.4.1929, 1172.

gensoru sonucunda yapılıyorsa, görevli komisyonun işi sonuçlandırmasına kadar aynı konu hakkında yeniden gensoru verilemez (md. 175). Komisyonun raporu cezai ve mali sorumluluk sonucu doğuruyorsa, tahkikat evrakı Anayasanın 67. maddesi uyarınca Meclis kararıyla oluşturulacak olan Yüce Divana 15 gün içinde tevdi edilir (md. 176). Meclisin bir konu hakkında re'sen bilgi edinmek istemesi halinde bir tahkikat komisyonu kurulabilir ya da mevcut komisyonlardan biri bu görevi yerine getirir. Bu tür bir tahkikatın yapılmasını bir milletvekili ya da bir komisyon teklif edebilir (md. 177).

Görüldüğü üzere, İçtüzüğün 169–176. maddeleriyle 177. maddesi birbirinden tamamen ayrı iki konuyu düzenlemektedir. Bunlardan biri, bakanların görevleriyle ilgili işlerine ilişkin bir tahkikat komisyonu iken, diğeri herhangi bir konuda bilgi edinmek amacıyla oluşturulabilecek bir tahkikat komisyonudur. Bu doğrultuda, “birbirinden tamamen farklı iki ratio’ya dayanan tahkikat komisyonlarının, bu ratio’lara göre yetkilerinin de farklı olması gerekir.”¹⁰. Muammer Aksoy’a göre 177. madde, “bakanlar dışında her türlü amme hizmetinin iyi işlemesi için icra, yürütme ve idare üzerindeki murakebe vazifesini yerine getirebilmek için Büyük Millet Meclisinin bilgi edinmesi icap edebilir”¹¹ diye düşünülerek konmuştur. Bu bilgi edinme, ancak denetleme görevi ve kamu hizmetleri ile ilgili konularda olabilir. H. Nail Kubalı’ya göre de “177. maddenin derpiş ettiği tahkikat, Büyük Millet Meclisinin bütün icra ve idare teşkilatı üzerinde haiz bulunduğu umumi murakebe selahiyetinin neticesi olarak amme hizmetlerinin yolunda ifa edilmediğinin Meclisce öğrenilmesini hedef tutan tahkikattır.”¹²

TBMM İçtüzüğünün 177. maddesinin 1951 yılına kadar işletilmediği görülmektedir. Buna karşılık, bu tarihe kadar söz konusu maddeye göre tahkikat komisyonu kurulması istemlerine rastlanmıştır. Örneğin, 19.1.1949 tarihinde Kayseri milletvekili Fikri Apaydın’ın, 22.3.1950 tarihinde de İstanbul milletvekili Senihi Yürüten’in İçtüzüğün 177. maddesine göre tahkikat istemlerinin görüşülmesi sırasında, ilgili bakanlar, söz konusu meselelerin halen adli mercilerce incelenmekte olduğunu, bu nedenle meclis tahkikatı açılmasının doğru olmayacağını ileri sürmüştür. Sonuçta tahkikat istemleri reddedilmiştir¹³. Ancak, bakanların görevleriyle ilgili suçlarını araştırmak üzere kurulan komisyonlara sıkça rastlanmıştır.

10 Orhan Aldıkaçtı (1970), *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1588, s.179.

11 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları- Anayasayı ihlal Davası (1962), Ankara: TBMM Matbaası, s.2239.

12 H. Nail Kubalı, *Ulus*, 27 Nisan 1960.

13 Ergun Özbudun (1962), *Parlamentar Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 171, s.103.

177. madde ilk kez 21.12.1951 tarihinde “Büyük Millet Meclisi ve Bağlanıkları ile Milli Saraylar, Kasırlar ve Köşklerdeki Eşya Hakkında Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu” kurularak işletilmiştir. Bu komisyonun kuruluş amacı, CHP döneminde saray ve benzeri yerlerde kaybolan, usulüne göre kaydedilmeyen eşyaların akıbetini araştırmaktır. Söz konusu komisyon, göreve başladıktan sonra kendi yetkilerinin çerçevesi konusunda duraksamaya düşmüş ve TBMM’den görüş istemiştir. İşte, 5 Nisan 1952 tarih ve 8078 sayılı *Resmî Gazete*’de yayınlanan; TBMM’nin 31.3.1952 tarih ve 1786 sayılı kararıyla kabul edilen¹⁴ Anayasa Komisyonu raporu söz konusu talep doğrultusunda hazırlanmıştır.

Raporun B bendine göre, “... Büyük Millet Meclisini milletin hakiki ve yegane mümessili tanımak sureti hakimiyetine ait kuvvetlerin Yüksek Mecliste tecelli ettiği, Anayasamızın 22 nci maddesi mucibince mutlak ve şumüllü Meclis soruşturması prensibi kabul edildiği ve bununla tatbik şeklinin içtüzüğün ana esasları dairesinde Meclisin mutlak takdirine bırakıldığı mütalaalarıyla 177 nci madde mucibince teşkil edilecek komisyona kazai selahiyetler tanınmasını anayasamız hükümleri içinde bulunduğuna” karar verilmiştir. Söz konusu rapora göre ayrıca içtüzüğün 173 ve 174. maddelerinde bakanlara soruşturma açılması durumunda verilen yetkiler “tahdiden” gösterilmiştir. Aynı fasılda bulunan 177. maddeye göre oluşturulacak komisyonun da diğer tür tahkikat komisyonu ile aynı yetkilere sahip olması doğaldır. Rapora göre, “... aksi takdirde yani şahit ihzarı, delaile el konması gibi hallerin adli makamlar vasıtasıyla yaptırılması demek kazai tahkikat demek olacağına ve bunun da Yüksek Meclisin bu tahkikat yerine Meclis tahkikatı yapılmasını tercih şeklinde tecelli eden irade ve kararına muhalefet teşkil edeceğine; 177 nci maddeye göre teşkil ve tevzif edilecek soruşturma komisyonuna selahiyetleri hakkında bu maddenin faslın sonuna konulması sebebiyle içtüzüğün meskut kaldığı farzedilse bile Anayasamız Meclis soruşturmasının tatbik şeklinin içtüzükle tayin edilebileceğini kaydetmiş bulunduğundan bu hususun Yüksek Meclisin kararıyla telafisinin mümkün bulunduğuna göre: Bu komisyonun bu sıfatla ve yalnız Yüksek Meclisin soruşturma kararı verdiği hususlara münhasır olmak üzere içtüzüğün 173 ve 174 ncü maddesinin bahsettiği selahiyetleri kullanabilmesine” Anayasa Komisyonunca karar verilmiştir. Görüldüğü üzere, TBMM bu kararıyla İçtüzüğün 177. maddesine göre kurulmuş olan komisyonun İçtüzüğün 16. Bab’ında yer alan yargısal yetkilere sahip olduğu; 173. ve 174. maddelerde düzenlenen yetkilerin bu komisyon tarafından da kullanılabileceği sonucuna varmıştır. TBMM’nin aldığı bu karar, bir içtüzük değişikliği niteliğindedir.

14 Rapor TBMM’de, 487 üyeden 324’ünün oy vermesi sonucu 241 kabul, 77 red, 6 da çekimser oyla kabul edilmiştir.

Söz konusu kararıyla TBMM, 177. maddeye göre oluşturulacak komisyona yargısal yetkilerin verilmesinin Anayasa hükümleri dahilinde olduğu ve bakanlara soruşturma açılması durumunda komisyonlara tanınan yetkilerin, yalnız soruşturulacak konuyla sınırlı kalmak üzere, bu komisyona da verilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. TBMM'nin bu yorum kararı eleştiriyi açmıştır.

177. maddeye göre kurulan bir başka tahkikat komisyonu da Şubat 1960'ta Ziraat Bankası tarafından Kromit Şirketi'ne açılan usulsüz krediler konusunu araştırmak üzere kurulan komisyondur. Bu komisyon da, yukarıdaki Meclis kararı doğrultusunda yetkiler kullanmıştır¹⁵. Ancak belirtmek gerekir ki, her iki komisyonun aldığı kararlara da ulaşamadığı için, bu kararların içeriği ve niteliği konusunda bir şey söylemek mümkün değildir.

II. 18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonunun Kurulması

Söz konusu Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan'da “Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkikat, tesbit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair” bir önerenin kabulü üzerine kurulmuştur¹⁶.

19.4.1960 tarihli, 10484 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan Meclis Kararında, Tahkikat Komisyonu'nun hangi nedenlerle kurulacağı belirtilmiştir. Buna göre;

“Cumhuriyet Halk Partisi'nin:

A. Meşru iktidarı, alelumum Devlet vazifelilerini, Türk kadınlarını, dost ve müttetiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötüleme usulleri de dahil olmak üzere, çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlale, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, Hükümete, idari ve adli mercilere karşı galeyana ve fiili tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,

B. Müsait telakki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,

15 Yassıada Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları No. 9, s. 78.

16 Önerge sahipleri, Denizli milletvekili Baha Akşit ve Bursa milletvekili Mazlum Kayalar'dır.

C. Orduyu siyasete karıştımla teşebbüsler~ de dahil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaatler yolu ile vazifelerini ifadan alıkoymaya cüret ve teşebbüs etmek,

Ç. Bizim Radyo namındaki komünist radyosunu Halk Partisi'ne ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkari bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak,

D. Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkara karşı haklı gösterebilmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, onun itimadına mazhar hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürecek ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden mualllel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayri meşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,

E. Hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak yukarıda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek,

Suretleriyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayri meşru faaliyetleriyle;

F. Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak, Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikri ve manevi temellerini tahribeden, Devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, mali, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basın;

Bünyesini, çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirme hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukarıdan beri tafsilatı ile arz edilen ahvalin önlenmesi ni gayrimümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyeti ni tetkik ederek elde edeceği neticeleri Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek üzere” Tahkikat Komisyonu kurulacaktır.

TBMM İctüzüğünün 177. maddesine göre kurulan Tahkikat Komisyonu bundan başka, TBMM'den ya da adli mercilerden ayrıca karar onamasına gerek olmaksızın, “hükümetin bütün araçlarından yararlanma”, “her türlü evrak ve belgeyi isteme”, “herkesi tanık ve bilirkişi olarak dinleyebilme”, “davate icabet etmeyen tanık ve bilirkişileri cezai sorumluluğa tabi tutma” gibi İctüzüğün 16. Bab'ında yer almış olan tüm yetkilerle de donatılmıştır.

Bundan başka Komisyon, “Tahkikatın selametle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine mahsur ve münhasır olmak üzere Türkiye'deki

her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dahil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da ittihaz etmeye ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmaya yetkili kılınmıştır.”¹⁷

Öncelikle, bu komisyonun belli bir önkabulle kurulduğu söylenebilir. Komisyonun adı, bu önkabulü açıkça göstermektedir. Şöyle ki, Komisyon, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğu ile... matbuat”ın faaliyetlerinin belirlenmesi ve araştırılmasını amaçlamıştır. Böylece daha baştan CHP’nin gayrimeşru ve yasadışı faaliyetleri kabullenilmiş, bu faaliyetlerin araştırılması amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, Komisyon, CHP’nin “gayrimeşru” faaliyetlerinin bulunup bulunmadığını araştırmak için kurulmamış; var kabul edilen söz konusu “gayrimeşru” faaliyetlerin niteliğini ve içeriğini amaçlamıştır.

Ayrıca 177. maddeye göre kurulan bir komisyonun amacının ve işlevinin yalnızca bilgi edinmekten ibaret olması gerekmekte iken, önerenin gerekçesinde amacın aslında daha geniş tutulduğu görülmektedir. Gerekçede, “Bugüne kadar cereyan eden hadiseler Türkiye’de mer’i kanunların, suçları takip ve tecziye etmekle mükellef müessese ve kurulların bu fenalıkları önleyemediği kanaatini veriyor. Bu sebeple hadiseler derinden ve bütün teferruatıyla nüfuz ederek, Türkiye’de siyasi huzur ve istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri almak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin işe el koyması (nın) zaruri ve lüzumlu”¹⁸ olduğu belirtilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, bu Komisyondan beklenen, bilgi edinmenin ötesinde, adeta yürütme fonksiyonunu da üzerine alacak biçimde, “siyasi huzur ve istikrarın sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasıdır.”

Aslında, daha Nisan 1960 başından itibaren DP’lilerin CHP ve muhalif basın hakkında bu tür önlemler düşündükleri görülmektedir. 7 Nisan 1960 günlü DP Meclis Grubu toplantısında Adnan Menderes milletvekillerine, “Siz Meclissiniz beyler. Bugün parti olarak buradasınız. Yarın Büyük Millet Meclisisiniz. ... Büyük Millet Meclisi olarak milletin iradesini kullanacak olan heyetinizin alacağı tedbirlerin hepsinde beraberim, en ilerisinde beraberim. Bu noktada size tariz etmeye imkan var mı?”¹⁹ demiştir. Ayrıca yargıya ve sıkıyönetime karşı da güvensizliğini dile getiren Menderes, “Komiteciliği ortadan kaldıracaksınız. Bunu Büyük Millet Meclisinde tahkikat açmak suretiyle ve el koyması suretiyle yaptırınız.”²⁰ diyerek alınacak önlemin biçimini açıklamıştır.

17 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, Ankara: TBMM Matbaası, s.766.

18 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, s.191.

19 Kılıçık (1992), s.173.

20 Kılıçık (1992), s.178.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Mükerrer Sarol'a "Herşeyden önce hükümetimizi korumaya, tecavüzleri, saldırıları cezalandırmaya mecbursunuz"²¹ diyerek CHP ve basın bir bölümüne karşı bir tahkikat komisyonu açılması görüşünü desteklemiştir. Görülen o ki, Menderes'in ve Bayar'ın asıl istediği, CHP ve muhalif basın konusunda etkisiz gördüğü yargı yoluyla ve sıkıyönetim ilanı ile alınabilecek tedbirlerin daha da ötesinde birtakım önlemler almak; aslında muhalefeti tamamen silmekti. Oysa ki, İçtüzüğün 177. maddesine göre çalışan bir komisyon, yalnızca bilgi edinmeye yetkili olmalıydı, herhangi bir önlem almaya değil.

Bu komisyonun bilgi edinmekten öte bir amacı olduğu ve önyargısız olmadığı daha iş TBMM'ye getirilmeden, 7 Nisan tarihli DP Grubu kararıyla Partinin Meclis Grubu içinden kurulan komisyondan da anlaşılmalıdır. DP'nin kendi içinde kurduğu bu komisyonun başkanlığına Mükerrer Sarol getirilmiştir. Amaç, "CHP ve bir kısım basın hakkında" bilgi toplamaktır. Mecliste söz konusu Tahkikat Komisyonunun kurulmasıyla Sarol'un başkanlığındaki komisyon kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Bir siyasi partinin, hem de anamuhalefet partisinin bir meclis tahkikatına konu olup olamayacağı da o dönemde tartışma yaratmıştır. Anayasa hukukçularının çoğunluğu bu amaçla bir tahkikat komisyonu kurulamayacağını ileri sürmüştür. M. Aksoy'a göre, 177. maddeyi amaççı bir yorumla ele almak gerekir. Buna göre, İçtüzüğün 16. Bab'ındaki "... tahkikatla ilgili hükümler (Meclisin hükümet üzerinde) murakabe vazifesini yerine getirmek için konmuştur. ... kanun vazı 177. maddeyi ... Bakanlar dışında her türlü amme hizmetinin iyi işlemesi için, icra, yürütme ve idare üzerindeki murakabe vazifesini yerine getirebilmek için yine Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinmesi icap edebilir, diye düşünülmüştür. ... Eğer şahıslar yani fertler ve hükmi şahıslar resmi sıfatı haiz olmazsa ve onlar hakkında yapılan tahkikat ilk tahkikata girecek olursa o yargı görevi içerisine girer."²²

H. N. Kubalı'ya göre de 177. maddeye göre kurulan tahkikat komisyonu, "... icra ve idare ile ilgili amme idareleri ve müesseseleri ile ilgili bir husus bir madde hakkında bilgi edinmek için kurulur. Ve şahıslar Ahmet, Mehmet ve mesela filan hususi şirketin müdürü Büyük Millet Meclisi tarafından doğrudan doğruya hatta tahkikat, bilgi toplamak için de olsa tahkikata konu olamaz. ... Eğer husus i şirket veya organ veyahut her hangi bir ferd eğer amme idaresi ve müesseseleriyle alakası var ise ve tahkikatı istenen muamele ile ilgili ise bunlar da bittabi Meclis Tahkikat Encümeni huzuruna celp edilip kendilerinden su al sorularak bilgi istenir."²³

21 Mükerrer Sarol (1983), Bilinmeyen Menderes II, İstanbul: Kervan Kitapçılık, s.931.

22 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962),, s. 2239-2240.

23 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962),, s. 2471-2472. Aynı görüş için bkz. İlhan Arsel'in ifadesi, s. 2322.

B. N. Esen'e göre de, "Caiz olan içtihatlar göre, sübjektif mevzular üzerinde soruşturma kurulu teşkili caiz değildir. Bütün siyasi faaliyet tetkik edilecektir olur, bir siyasi parti hakkında olmaz. Bazı basın hakkında olmaz, bütün basın hakkında olabilir."²⁴

Buna karşılık A. F. Başgil, Meclisin 177. maddeye göre adi kişiler, dernekler, şirketler ve partiler dahil, her konu üzerinde tahkikat komisyonu kurabileceği görüşündedir²⁵. Gerçekten de söz konusu hükme göre Meclis, "bir madde hakkında" re'sen bilgi edinmek isterse tahkikat komisyonu kurabilir. Ancak bunu, Meclisin 177. maddeye göre her konuyla ilgili olarak tahkikat komisyonu oluşturabileceği biçiminde yorumlamamak gerekir. Örneğin, meclis bu hükme dayanarak bir kişinin özel yaşamını araştırmak amacıyla bir komisyon kuramaz. Çünkü bu, Anayasada yer alan kişi ve konut dokunulmazlığı haklarına aykırılık oluşturur. Dolayısıyla araştırılacak konunun anayasaya aykırı olmaması, Anayasada sayılan hak ve özgürlükleri ihlal etmemesi gerekir. Gerçi 1961 ve 1982 Anayasalarından farklı olarak, 1924 Anayasası siyasal partileri özel olarak düzenlememiştir. Ancak bu, siyasal partilerin demokratik bir rejimin önemli unsurlarından biri olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Siyasal partiler ve muhalefet, çoğulcu demokrasinin 'olmazsa olmaz' koşuludur. 1924 Anayasası'nın antidemokratik bir anayasa olduğu söylenemez. Dolayısıyla, siyasal partiler Anayasa tarafından güvenceye alınmamış olsa bile, bu kuruluşların demokratik rejim gereği bir meclis araştırmasına konu olmaması gerekir.

Komisyonun kurulmasına ilişkin TBMM Kararının çıktığı 18 Nisan günü, 15 kişiden oluşacak olan komisyon üyelerine DP milletvekilleri arasından seçim de yapılmıştır²⁶. Komisyon, hemen aynı gün çalışmaya başlamış ve başkanlığa Ahmet Hamdi Sancar'ı seçmiştir²⁷. Komisyon, daha sonra kendi içinde iki alt komisyon oluşturmuştur. Bunlardan biri, CHP'nin yıkıcı ve gayrimeşru faaliyetleri hakkında bilgi edinmek amacıyla ve Nusret Kirişçioğlu başkanlığında; diğeri ise bir kısım basın hakkında bilgi edinmek amacıyla ve Bahadır Dülger başkanlığında beşer kişiden meydana gelmiştir.

24 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962), s. 2307.

25 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962), s. 2021 -2022.

26 Ekrem Anıt (Samsun), Vacid Asena (Balıkesir), Turan Bahadır (Denizli), Sait Bilbiç (Isparta), Kemal Biberöglü (Çorum), Selami Dinçer (Sakarya), Hilmi Dura (Kastamonu), Bahadır Dülger (Gaziantep), Osman Kavuncu (Kayseri), Nüzhet Kirişçioğlu (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmeddin Önder (Nevşehir), Kemal Özer (Kütahya), Nüzhet Ulusoy (Samsun), A. Hamdi Sancar (Denizli) komisyon üyesi seçilmiştir.

27 Bu komisyon Türk siyasal tarihinde "Sancar Komisyonu" olarak da adlandırılmaktadır.

III. TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Selahiyetleri Hakkında 7468 Sayılı Kanun

Her ne kadar bu yasa, tüm tahkikat komisyonlarına ilişkin görev ve yetkilerin düzenlenmesiyle ilgili gibi görünüyorsa da, asıl amacın CHP ve basının bir bölümü hakkında soruşturma yapan komisyonu desteklemek olduğu açıktır. 21 Nisan 1960 gününde, yani Tahkikat Komisyonu kurulduktan sonra, Menderes DP Meclis Grubu'nda yaptığı konuşmada, CHP'nin faaliyetlerini kastederek, “Devlet nizamının, sabahtan akşama kadar temelini kazılmasına ‘demokratik icaptır’ diye tahammül etmeye imkân var mıdır? Binaenaleyh aldığımız tedbirlerden netice alana kadar ihtiyaç duyulan kanun maddelerini tadil etmek mecburiyetindeyiz”²⁸ diyerek CHP için yasal birtakım önlemlere gidileceğinin işaretini vermiştir. Nitekim bu konuşmasından bir gün sonra, 22 Nisan'da TBMM'ye söz konusu yasa önerisi verilmiştir²⁹. Öneri sahipleri gerekçe olarak da, TBMM İçtüzüğüne göre oluşturulan tahkikat komisyonlarının yetki ve görevlerini tespit ve bu komisyonlarca, ihtiyati tedbir mahiyetinde olan tasarruflarla, alınacak diğer kararlara muhalefet halinde ne gibi yaptırımların uygulanması gerektiğini düzenleyen hükümler bulunmadığını, bu açığı kapamak amacını taşıdıklarını ileri sürmüşlerdir.³⁰

Yasa önerisi TBMM Genel Kuruluna geldiğinde büyük tartışmalar yaşanmıştır. Hatta bu sırada yaptığı konuşma nedeniyle, İnönü'ye 12 oturum için Meclis'e girmeme cezası verilmiştir³¹. CHP, bu yasayla tahkikat komisyonlarına aşırı yetki tanındığını ileri sürmüştür. CHP adına konuşan Turhan Feyzioğlu, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Türklerin amme haklarını iptal etmek selahiyetini haiz değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendisinin dahi sahip olmadığı selahiyetleri bir heyete devir ve tevdi etmek imkanına malik değildir”³² diyerek CHP'lilerin tepkisini dile getirmiştir. Buna karşılık yasa önerisinin sahiplerinden Hüseyin Ortakçioğlu, “selahiyetli kılınp, Büyük Millet Meclisi'ne ehemmiyet vermeyenleri takip ve tetkik etmek vazifesi verilen encümeni selahiyetsiz addetmek abesle iştigal olacağı için” söz konusu yasayı hazırladıklarını belirtmiştir³³. Sonuçta 27 Nisan 1960'ta 7468 sayılı yasa TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş ve 28 Nisan 1960 tarihli 10491 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu yasa, toplam 13 maddeden ve iki bölümden oluşmaktadır. 1. ve 2. maddelerin yer aldığı bölüm “Görev ve Yetkiler”; diğer maddelerin yer aldığı

28 Kılçık (1992), s. 224.

29 Öneri sahipleri: Reşat Akşemsettinioğlu (Bolu), Sefer Eronat (Yozgat), Hüseyin Ortakçioğlu (Çorum) ve Muzaffer Önal (Rize).

30 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, s. 127.

31 Cem Eroğul (1990) Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara: İmge Kitabevi, s. 157.

32 TBMM Zabıt Ceridesi. cilt 13, s. 282.

33 TBMM Zabıt Ceridesi. cilt 13, s. 295.

bölüm ise “Ceza hükümleri” başlığını taşımaktadır. Yasanın önemli maddeleri şunlardır:

“MADDE 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri ve naib olarak vazifelendirecekleri tali encümenler; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müddeiumumisine, sorgu hakimine, sulh hakimine ve askeri adli amirlere tanınmış olan bilcümle hak ve yetkileri haizdir.

MADDE 2- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri:

a. Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine,

b. Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabı veya tevziinin men’ine,

c. Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına,

ç. Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına,

d. Siyasi mahiyet arzeden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya,

e. Tahkikatın selametle intacı için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye,

Dahi selahiyetlidir.

MADDE 3- Türkiye Büyük Millet meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 5- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmeyenler veya malumatlarına müracaat suretiyle yahut sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili hususları veya hadiseleri ifşa edenler altı aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 9- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler kati olup aleyhine itiraz olunamaz.

MADDE 10- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri tarafından yapılmış olan tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir.”

Görüldüğü üzere yasa, tahkikat komisyonlarına çok geniş yetkiler vermiştir. Bu yetkiler, İçtüzüğün komisyonlara tanımış olduğu hükümetin tüm vasıtalarından yararlanma, evrak ve vesikalara el koyma, istediği kimseleri tanık ve bilirkişi sıfatıyla dinleme, tanığın davete icabet etmemesi halinde CMUK’un bu konuyla ilgili hükümlerini uygulama gibi yetkilerin çok ötesindedir.

Her şeyden önce bu yasayla, komisyonlara sulh ve sorgu yargıcıyla askeri ve adli amirlere tanınan tüm hak ve yetkiler verilmiştir. Bilindiği üzere, yargı hakkı 1924 Anayasası’nın 8. maddesi gereği bağımsız mahkemelere bırakılmıştır. Dolayısıyla bu hakkı, mahkemeler dışında TBMM dahil hiçbir örgenin kullanması mümkün değildir.

Kuşkusuz, yukarıda da belirtildiği gibi, TBMM’nin yargısal nitelikte bazı yetki ve görevleri vardır. Ancak bunlar Anayasada ve TBMM İçtüzüğünde açıkça belirtilmiştir. Parlamenteoya yasayla yargısal nitelikte başka yetkilerin verilememesi gerekir. Buna karşılık DP’lilere göre, bu komisyona yargı yetkisi tanınmamıştır. Bu yasayla verilen yetki, CMUK’un düzenlediği ilk soruşturma evresine ilişkindir. Bu evre ise “yargılama” dışındadır³⁴.

‘İlk soruşturma’ aşamasında, belli bir suçtan dolayı vaki olan isnadın o kimseyi mahkemeye sevk edebilecek kuvvette olup olmadığını araştırılır³⁵. İlk soruşturmanın amacı, somut yargılamada kendisinden sonra gelen soruşturmayı hazırlamak, onun daha iyi, daha çabuk ve daha güvenli yapılabilmesini sağlamaktır³⁶. İlk soruşturma evresinde kural olarak görevli olan yargılama makamı, sorgu yargıçlığıdır. Sorgu yargıçlığı, mahkemenin yanında bir makamdır. Yaptığı görev, kendi adına da olsa, mahkeme hesabındadır. Zira mahkemenin yapacağı işi yapmakta ve onun yükünü azaltmaya çalışmaktadır³⁷. İlk soruşturma, yargılama evresi içinde yer alır. Çünkü hem ilk soruşturma yargıç tarafından yürütülür, hem de iddia ve savunma makamları ilk soruşturmaya da katılır ve gerektiğinde bu aşamada da yargı kararı verilir³⁸. İlk soruşturma aşaması yargılamanın bir parçası olarak kabul edildiğinde, 7468 sayılı yasayla tahkikat komisyonlarına da yargı yetkisi verilmiş olmaktadır. Oysa 1924 Anayasasının

34 Yassıada Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), s. 76-77.

35 Faruk Erem (1973), Ceza Usulü Hukuku, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 324, s. 229.

36 Nurullah Kunter (1986), Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul: Kazancı Yayınları, s. 794.

37 Kunter (1986), s. 796.

38 Kunter (1986), s.797.

yalnızca bağımsız mahkemelere yargılama yetkisi tanımış olması nedeniyle, söz konusu düzenlemenin anayasaya aykırı olduğu söylenebilir.

7468 sayılı yasanın 10. maddesi, TBMM tahkikat komisyonları tarafından yapılmış olan soruşturmanın ilk soruşturma mahiyetinde olacağını hükme bağlamıştır. Bir bakanın göreviyle ilgili bir suç işleyip işlemediğini araştıran komisyonlar için bu tür bir yetki bir ölçüde makul görülebilir. Oysa, İçtüzüğün 177. maddesine göre kurulmuş olan komisyonların ne sorgu ve sulh yargıçlarına tanınan yetki ve haklara sahip olması, ne de yaptıkları tahkikatın ilk soruşturma mahiyetinde kabul edilmesi doğrudur. İçtüzük hükmü uyarınca yalnızca “bilgi edinmek” amacıyla kurulabilen komisyonlara bu tür yargılama yetkileri tanınması hem içtüzüğe hem de anayasaya aykırılık oluşturur.

İlk soruşturma aşamasında sorgu yargıcının başlıca üç görevi vardır. Bunlar, Kanıt toplamak; anayasa ve yasaların gösterdiği sınırlar içinde her türlü koruma önlemini almak ve isnadı açıkça belirtmektir. Isnadı açıkça belirtmekten kasıt, sorgu yargıcının son soruşturmanın açılmasına ya da muhakemenin men’ine karar vermesidir. Bu çerçevede, 18 Nisan’da kurulmuş olan Tahkikat Komisyonu’nun da CHP ve bir bölüm basın hakkında ya muhakemenin men’i ya da lüzumu muhakeme kararı vermesi gerekir. Oysaki İçtüzüğe ve Anayasaya göre, CHP ve bir kısım basının, tahkikat açılması hakkında Meclis Kararında iddia edildiği gibi, yıkıcı ve gayri meşru faaliyetlerde buldukları bir an için varsayılsa bile, bu durumda meclisin yapabileceği şey, yıkıcı faaliyetler hakkında bilgi edinmekten ve topladığı bilgilerle birlikte önlemleri ya da ne yapılması gerektiğini belirten bir rapor yazmaktan ibarettir. Tahkikata konu olan kişi ve kurumlar hakkında kesin kararın yargı mercilerince verileceği düşünülebilir. Ancak TBMM’ce alınacak lüzum-u muhakeme kararının o dönemde mahkemeler için ne denli ağır bir baskı oluşturacağını da göz önünde bulundurmak gerekir³⁹. Görülüyor ki, 7468 sayılı yasanın 1. ve 10. maddeleri yargı organının bağımsızlığını belirten Anayasanın 8. ve bunu teyid eden 54. maddelerine aykırılık oluşturur niteliktedir.

Tahkikat komisyonlarına, bu yasa ile yargısal ve idari tasarruf niteliğinde birtakım yetkiler de verilmiştir. Her türlü yayının yasaklanmasına; buna uyulmaması halinde süreli ya da süresiz yayının basımının ya da dağıtımının yasaklanmasına, toplatılmasına; süreli yayının tatiline veya matbaanın kapatılmasına karar vermek yetkileri buna örnek gösterilebilir. 5680 sayılı Basın Yasası’na bakıldığında bu tür yetkilerin yargı mercilerine verilmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu tasarrufların subjektif idari tasarruf niteliğinde olduğu kabul edilse bile, parlamentonun bu tür yetkileri kullanamaması gerekir. Çünkü 1924 Anayasasına göre TBMM yürütme

39 Özbudun (1962), s.115.

yetkisini bizzat değil, ancak cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu eliyle kullanabilir. Dolayısıyla, TBMM'nin yürütme organının yerine geçerek tasarrufta bulunması açık bir fonksiyon gasbidir⁴⁰.

Söz konusu yasanın 9. maddesi, "... Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler kat'i olup aleyhine itiraz olunamaz" hükmünü getirmiştir. Aslında bu yetki, Yüce Divan dışında mahkemelere bile tanınmamış kesinlikte bir yetkidir. Öte yandan, 2. maddenin e) bendi, tahkikatın selametle sonuçlanması için gerekli göreceği tüm önlem ve kararları almaya ve hükümetin tüm araçlarından yararlanmaya yetkili olduğu konusunda komisyona yetki vermiştir. Bu yetki de son derece geniştir.

IV. Tahkikat Komisyonunun Aldığı Bazı Kararlar

a. Bazı Tanıklar Hakkında Alınan Hapis Kararları

Komisyon, 28 Nisan 1960'ta, yani 7468 sayılı yasanın *Resmi Gazete*'de yayınlandığı gün 9/2 numaralı kararı ile tanık olarak dinlenen Kurtul Altuğ'u, 9/3 numaralı kararı ile tanık olarak dinlenen Cemal Yıldırım'ı"... yapılan sorgu (ların) da şahitlik ettiği hususat hakkında malumat vermekten çekinmiş olduğu anlaşıldığından Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 63-87. maddelerine tevfikan ... tevkifine ittifakla karar" vermiştir⁴¹.

Daha önce de belirtildiği gibi komisyona, kuruluşu sırasında İçtüzüğü'nün 16. Bab'ındaki tüm yetkiler verilmiştir. Ayrıca 7468 sayılı yasa da komisyonun tahkikatın selametle yürütülmesi amacıyla her türlü önlemi alabileceği de hükme bağlanmıştır. İçtüzüğü'nün 174/2. maddesi "Bu encümen vekilleri isticvabedebileceği gibi hariçten herkesi şahit ve ehlihibre sıfatıyla dinlemek selahiyetini haizdir" diyerek komisyonlara tanık çağırma ve dinleme yetkisi vermiştir. Aynı maddenin son fıkrasına göre de, "Davet olunan şahitlerin icabetleri mecburi olup haklarında Usulü Muhakematı Cezaiyede mevzu ahkam tatbik olunur."

Kuşkusuz ceza yetkisi yalnızca mahkemelere ait olan bir yetkidir. Ancak, 1927 tarihli TBMM İçtüzüğü'nün 174. maddesinde olduğu gibi, mahkemeler dışındaki bazı organlar da zaman zaman "tazyik hapsi" verebilmektedir. Tazyik hapsinde, yani tutuklamada yargısal bir nitelik yoktur. Tutuklama, emniyet önlemi niteliğindedir. Bu nedenle usulü-idari bir nitelik taşır. Geçicidir, bir ceza değildir. Ancak bununla birlikte yargısal bir güvenceden yararlanır⁴². Kimi zaman, tutuklamada

40 Özbudun (1962), s.115.

41 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962), , s. 97.

42 Erem (1973), s. 412-13.

cezalandırma amacı güdülebilmektedir. Bu amaç, ya sanığın cezalandırılmasına başlanmasını isteme; ya cezanın devlet otoritesini gösterip diğerleri üzerinde ibret dersi olmasını sağlama; ya da halkın adalet hislerini yatıştırma amacını gerçekleştirme biçiminde olur. Birincide ceza amacı açıkken diğerlerinde daha dolaylıdır⁴³. Hazırlık soruşturmasında ve ilk soruşturma evresinde sorgu yargıcı tutuklama kararı alabilir (CMUK, m. 63/4).

Bir tanığın tazyik hapsine tabi tutulması, ancak CMUK'un 63. maddesindeki düzenleme çerçevesinde mümkün olabilir. Bu maddeye göre, "Kanuni bir sebep olmaksızın tanıklıktan veya yemin etmekten çekinen tanık bundan doğan masraflara ve 146 ncı madde gereğince para cezasına çarptırılır./^{44*} Bundan başka tanıklığa veya yemine zorlamak için; dinleneceği dava hakkında hüküm verilinceye kadar ve her halde altı ayı geçmemek üzere tanık hapsolunabilir./ Kabahat davalarında bu müddet altı ayı geçemez."

Görülüyor ki, bu madde uyarınca bir tanık hakkında tutuklama kararı alınabilmesi için o tanığın "tanıklıktan ya da yemin etmekten çekinmiş olması" gerekir. Oysa söz konusu olayda tutuklanan tanıklar yeminden ya da tanıklıktan kaçınmamışlardır. Yemin ve tanıklık etmişlerdir. Zaten Tahkikat Komisyonu da tanıkları, "şahitlik ettiği hususat hakkında malumat vermektan çekinmiş olduğu" gerekçesiyle tutuklatmıştır. Aslında bu gerekçe, Türk Ceza Kanunu'nun 286. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre, "... şahadet ederken yalan söyleyen veya hakikati inkar yahut isticvab olduğu hususat hakkında malumatı az veya çok ketmeyle kimse üç seneye kadar hapis ile mücazatü olunur." Demek ki, söz konusu olayda CMUK'un 63. maddesi değil, TCK'nın 286. maddesi geçerlidir. Tanıkların bildiklerini saklamaları durumunda Komisyonun yapması gereken, keyfiyeti bir zabıtle tesbit edip yetkili ve görevli Cumhuriyet Savcısına bildirmektir. Dolayısıyla Komisyonca alınan bu tutuklama kararları, DP çoğunluğu tarafından alınan Meclis Kararına ve çıkarılan yasaya bile aykırı düşmüştür⁴⁵.

Sonuçta Tahkikat Komisyonunun tutuklama yetkisi olduğu kabul edilse bile, bu yetki davet edilen tanığın yasal bir neden olmaksızın yemin veya tanıklık etmekten kaçınması durumunda mümkün olabilirdi. Oysa, söz konusu olayda tanıklar yemin ve tanıklık etmişlerdir. Dolayısıyla, komisyon bu olayda yetkisini aşmıştır.

43 Kunter (1986), s. 615, 342. dipnot.

44 * (/) işareti alıntı yapılan kaynakta paragraf başı olduğunu göstermektedir.

45 Aynı görüş için bkz, Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları, (İddianame) (1962), s. 416-17; Özbudun (1962), s. 116.

b. Neşir Yasakları

Tahkikat Komisyonu, kendisine 7468 sayılı yasanın 2a), b) ve c) bentlerinde verilen yetkilere dayanarak çeşitli kararlar almıştır. Kendisine tanınan yetkiler uyarınca Komisyon, tahkikatın selametle yürümesi amacıyla her türlü yayını yasaklayabilir, bu yasağa uyulmaması halinde yayının basımını ya da dağıtımını yasaklayabilir, toplatılmasına, neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına karar verebilir. DP'liler bu doğrultuda alınan kararların “geçici” ve “tedbir mahiyetinde” olduğunu ileri sürmüşlerdir⁴⁶. Oysa basın mevzuatında bu çeşit yetkilerin yargı mercilerine verildiği görülmektedir. Örneğin 5680 sayılı Basın Yasası'na göre, neşir yasağı koymak ve neşriyatın tatiline karar vermek yetkileri yalnız yargı mercilerine aittir. Özellikle neşriyatın tatili ve matbaa kapatılması gibi işlemlerin taşıdıkları cezai mahiyet dolayısıyla, maddi bakımdan da birer yargısal tasarruf teşkil ettiklerine ve tedbir mahiyetinde yorumlanamayacaklarına kuşku yoktur. Söz konusu işlemlerin yargısal değil, öznel nitelikte idari tasarruf olduğu kabul edilse bile, Meclisin yine de bunları kullanma yetkisinin olmaması gerekir. Çünkü anayasaya göre yasama organı yürütme yetkisini ancak bakanlar kurulu ve cumhurbaşkanı aracılığıyla kullanabilir⁴⁷. Ayrıca idari ve icrai tasarruflar hakkında yargısal ve siyasi denetim yapmak mümkündür. Oysa bu nitelikte bir yetkiye Meclisin sahip olması durumunda vatandaşın güvencesi ortadan kalkar. Çünkü Meclisin kararlarına karşı siyasi ve yargısal denetime gitmek mümkün değildir.

Buna istinaden DP'liler, “Ziraat Bankası'nın Kromit Şirketine açtığı kredi” konusunda kurulmuş olan Tahkikat Komisyonunun da neşir yasağı kararı aldığını iddia etmiş⁴⁸ ise de, bu komisyonun kararlarına ulaşamadığı için söz konusu yasak ve yasağın içeriği hakkında bir şey söylemek olanaksızdır.

Tahkikat Komisyonu 29.4.1960 tarihli ve 10 sayılı kararıyla, Ankara'da Ulus Gazetesi ile Akis Dergisi; İstanbul'da Dünya Gazetesi ile Kim Dergisi; İzmir'de Demokrat İzmir ve Sabah Postası gazetelerinin neşriyatının tatili ile bu gazete ve dergilerin basılmakta oldukları matbaaların kapatılmasına; 9.5.1960 tarihli 17 sayılı kararıyla Adana'da Yeni Adana ile Türk Sözü gazetelerinin ve Bursa'da Yeni And gazetesinin neşriyatının tatili ve bu gazetelerin basılmakta oldukları matbaaların kapatılmasına; 20.5.1960 tarihli ve 24 sayılı kararıyla da, Eskişehir'de Bizim Sakarya, Dinar'da Dinar Sesi, Antalya'da Antalya ile Mersin'de Son Haber gazetelerinin neşriyatının tatili ile bu gazetelerin basılmakta oldukları matbaaların kapatılmasına, “Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla” ittifakla

46 Yassıda Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), s. 78.

47 Özbudun, 1962, s. 115.

48 Yassıda Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), s. 78.)

karar vermiştir⁴⁹. Komisyon, aldığı her üç kararda da gazete ve dergilerin hangi yazılarından dolayı kapatıldığını belirtmemiştir. Kuşkusuz yalnızca “tahkikatın selametle cereyanını temin maksadı” demokratik yaşamı ve düşünceyi ifade özgürlüğünün vazgeçilmez unsuru olan özgür ve bağımsız basını yasaklamak için yeterli bir gerekçe sayılamaz.

Tahkikat Komisyonu, kurulduğu gün, yani 18 Nisan’da aldığı 3 sayılı kararıyla, “Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadı ile tahkikat mevzuunu teşkil eden maddelerle tahkikat encümenlerinin vazife ve selahiyetlerine ve bilumum kararlarına ve faaliyetlerine müteallik her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, makale, resim ve yazıların (Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri hariç), bu takrirle alakalı meclis müzakerelerinin her türlü vasıtalarla neşri yasak(lamış) ve keyfiyetin umumi efkara tebliğine karar” vermiştir⁵⁰. Görüldüğü üzere, bu tebliğ ile Komisyon, yalnızca kendi faaliyet ve yetkilerine ilişkin her türlü yayını değil, aynı zamanda bu komisyonun kurulmasına ait tüm TBMM müzakerelerinin yayınına da yasaklamıştır. Bu demektir ki, vatandaş bu komisyonun nasıl, neden kurulduğunu, ne gibi kararlar aldığını bilemeyecektir. Kuşkusuz bu karar hem düşünce, söz, yayın özgürlüğünü Türklerin doğal haklarından sayan Anayasanın 70. maddesine, hem de basının yasalar çerçevesinde serbest olduğunu hükme bağlayan 77. maddesine aykırı gözükmektedir.

Bu doğrultuda, 27 Mayıs askeri darbesinin ardından DP yöneticilerine karşı açılan ve Yassıada’da görülen Anayasayı ihlal davasında da Komisyonun Meclis müzakerelerinin de neşrini yasaklamak suretiyle, “Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur” biçimindeki Anayasanın 20/1. maddesini tağyir ettiği iddia edilmiştir. DP’lilere göre neşir olmadıkça aleniyet yoktur denemez. “Neşir, ancak aleniyet hukuki müessesesinin fiiliyatta intikalinde bir hadim unsur ve vasıta sayılabilir. / Anayasa’nın 20. maddesinin 1. fıkrasının ilk cümlesi, meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur demektir. Bu müstakil bir fıkradır. ... Şu hale göre aleni müzakeratın harfiyen neşri mecburiyeti tatbikatta birbirine bağlı bir bütün ve bir amir hükümdür. Diğer bir manada, aleniyet için müzakere salonunun umuma açık olması lazım ve kafidir. ... / ... Komisyon kararlarında -Zabıt Ceridesi hariç kaydını koymakla aleniyet ilkesini çiğnememiştir. Müzakerat, umuma açıktır ve Zabıt Ceridesinde de harfiyen neşrolunmaktadır. ... Az veya çok sayıda vatandaşın müzakerattan haberdar bulunup bulunmaması esasa müessir değildir. Çünkü aleniyet unsurunda az ya da çok alenilik” olmaz⁵¹.

49 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (Karar) (1962) , s. 96-97.

50 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (İddianame) (1962), s. 242-243.

51 Yassıada Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), s. 79-80.

Gerçekten de esas ilke aleniyettir. Ancak Kubalı'nın da belirttiği gibi, demokrasilerde aleniyet, müzakerelerin zabıt cerideleri ile neşri ve müzakerelerin açık olması ile tamamlanamaz. Zira demokrasilerde aleniyeti ve aynı zamanda denetimi sağlayan basındır. Bu nedenle basına konan sınırlamalar demokrasinin temel ilkelerini zedeler. DP dönemi çok partili, olağanüstü olmayan demokratik bir dönem olarak kabul edildiğine göre, meclis müzakerelerinin basın tarafından yayını yasaklamak, demokratik anlamda aleniyet ilkesinin ihlalidir. Söz konusu kararıyla Komisyon, Anayasanın 20. maddesine aykırı hareket etmiştir .

Yine 14 Mayıs'ta tebliğ edilen 12 sayılı kararı uyarınca, “Gayrikanuni ve tahrik edici hareketleri men ve menşei de tahkik ve tahkikatın selametle cerayanını temin ve gerekse sükun ve asayışı yeniden tesis maksadıyla ittihaz edilen karar ve tebliğler cümlesinden olmak üzere efkarı tehyiç edici neşriyat men edilmiş olduğu halde aynı muzır maksadı istihsal içinde ve dışında hazırlanan bir takım beyanname, el ilanı, broşür, sirküler ve emsali vesikalar ile yurt içinde ve dışında yazılmış veya basılmış haber, makale, resim veya karikatürü ihtiva eden neşriyatın aynen veya tadilen iktibas edilerek basıldığı, çoğaltıldığı ve gizlice basıldığının öğrenilmiş bulunduğundan bahisle basılmış ve sair suretle çoğaltılmış veya teker teker yazılmış bu çeşit ve benzeri evrakın basılması, çoğaltılması, bulundurulması ve başkasına duyurulmak için okunması” Komisyon tarafından yasaklanmıştır.⁵²

c. Bazı Muhabere Evrakına El Konması

Tahkikat Komisyonu, 12.5.1960'ta ve 20 sayılı tebliğ ile CHP ile ilişkili olduğu gerekçesiyle, Hukuk Fakültesi öğrencisi Osman Bağlıoğlu'nun adına gelmiş ve gelecek olan haberleşme maddelerinin tevkifine, usulüne göre açılmasına ve içeriğinin niteliğine göre zaptına karar vermiş ve bunu PTT Genel Müdürlüğüne tebliğ etmiştir.⁵³

Daha önce de belirtildiği gibi Komisyona hem Meclis kararıyla İchtüzüğün 16. Bab'ında sayılan yetkiler verilmiştir, hem de ayrıca 7468 sayılı yasanın 2ç) bendi uyarınca, tahkikat için gerekli görülen her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptedilme yetkisi tanınmıştır. DP'liler aldıkları bu kararı da geçici ve ihtiyati tedbir niteliğinde bir karar olarak değerlendirmiştir. Oysa, hiçbir mektup, evrak vb. nin mahkeme kararı olmaksızın açılmayacağı, bunlara el konamayacağı 1876 Anayasasında 1909 yılında yapılan değişiklikten bu yana kabul edilegelmiştir. Mahkeme kararı olmaksızın haberleşme evrakına el konması ancak demokrasiye dayanmayan rejimlerde görülebilir. Kaldı ki, 1924 Anayasasının 81. maddesi de “Postalara verilen evrak ve mektuplar ve her nevi emanetler selahiyattar

52 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (İddianame) (1962), s. 24.

53 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (İddianame) (1962), s. 910.

müstantik ve mahkeme kararı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefon ile vaki olan muhaberatın mahremiyeti ihlal olunamaz.” hükmünü getirmiştir. Dolayısıyla her türlü evraka mahkeme kararı olmaksızın el konmasını olanaklı kılan 7468 sayılı yasadaki düzenleme anayasaya aykırıdır.

ç. Bazı Toplantıların Yasaklanması

Bilindiği üzere hem 18 Nisan tarihli Meclis Kararı, hem de 7468 sayılı yasanın 2a) bendi, Komisyonu her türlü siyasal toplantı, hareket, gösteri ve benzeri faaliyetleri yasaklamaya yetkili kılmıştır. Tahkikat Komisyonu da daha kurulu kurulmaz, ilk iş olarak 18 Nisan’da çıkardığı 2 sayılı kararıyla, “Bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı teşekkül ve kolların her türlü kongreleri ve kademelerin bünyeleri içinde ve kademeler arasında tertiplenebilecek müşterek toplantılarla alelumum siyasi mahiyetteki toplantılar ve partilerce yeni kademeler ve teşkilat kurulmasını tahkikatın sonuna kadar durdurmaya” karar vermiştir.⁵⁴ Anayasanın 79. maddesi “... toplanmaların, derneklerin ve ortaklıkların serbestisi sınırı kanunla çizilir” demektedir. Siyasal partiler 1924 Anayasası döneminde “dernek” statüsünde kabul edilmiş ve Cemiyetler Kanununda düzenlenmiştir. Dolayısıyla siyasi partilerin faaliyetlerinin sınırının, yasaklanmasının Cemiyetler Kanunundaki hükümler çerçevesinde olması ya da başka bir yasayla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kurala uyulmaksızın, siyasal partilerin faaliyetlerinin bir komisyon kararıyla durdurulması, yasaklanması hem demokrasinin temel ilkelerine, hem de Anayasanın 79. maddesine aykırı gözükmektedir.

DP’liler ise Komisyon’un aldığı bu kararlarda herhangi bir anayasaya aykırılık olmadığını ileri sürmüştür. Komisyon başkanı A. Hamdi Sancar’a göre, Komisyon bu kararı Cemiyetler Kanununun cemiyetlere tanımış olduğu haklara tecavüz etmeyecek biçimde vermiştir. Ayrıca DP’liler partilerin siyasal toplantılar dışında kalan idare heyeti toplantılarının, üye kaydının, normal muhaberenin ve her türlü idari tasarrufların yasak dışında bırakıldığını iddia etmiştir⁵⁵. Görevi CHP ve basın bir bölümü hakkında araştırma yapmak olan bu komisyonun, tüm siyasal faaliyetleri ve örgütlenmeyi yasaklaması, amacını aşar bir karar olarak görünmektedir.

Komisyon, 29.4.1960’ta aldığı bir başka karar (II sayılı karar) da “Her türlü toplantılar tertip etmek ve tertiplenen toplantılara her ne suretle olursa olsun fiilen iştirak etme” yi 7468 sayılı yasanın 2. maddesi uyarınca yasaklamıştır. Söz konusu karar, düğün, yağün gibi hiçbir siyasal nitelik taşımayan bir toplantı düzenlemeyi ve böyle bir toplantıya katılmayı bile suç saymaktadır. Tabii ki böyle

54 Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları (1962), s. 244.

55 Bu bilgi Kemal Biberöglü ile yapılan görüşmede elde edilmiştir

bir yasak, Anayasanın, Türklerin hür doğup yaşacağını ve özgürlüğün sınırının ancak yasayla çizileceğini belirten 68. maddesine; toplanma, dernek ve ortaklık kurma özgürlüklerini Türklerin doğal haklarından sayan 70. maddesine ve bunların serbestlik sınırının yasalarla belirleneceğini hükme bağlayan 79. maddesine aykırı görünmektedir.

K. Biberöglü, tahkikatın selameti için ve geçici ihtiyati tedbir olarak konmuş bu yasakların Ankara Valiliğinin içişlerinden havale edilmiş 20.4.1960 gün ve 523/20122 sayılı yazısı üzerine Komisyon tarafından alınan yeni bir kararla “balo, çay, eğlence ve emsali toplantıların 18 Nisan 1960 gün ve 2 sayılı yasak kararının şumulü dışında bulunduğu”nun açıklandığını belirtmiştir. Oysa ki, dikkat edilecek olursa, 18 Nisan tarihinde çıkan kararın siyasal faaliyetler dışındaki toplantılarla herhangi bir ilgisi yoktur. 2 sayılı karar açıkça yalnızca siyasal partilerin faaliyetlerini yasaklamaktadır. “Her türlü toplantı”nın yasaklanması 29 Nisan tarihli kararla olmuştur. Balo, çay vb. siyasal nitelik taşımayan toplantıları yasak dışına çıkaran Komisyon kararı ise 20 Nisan’da, yani her türlü toplantının yasaklanmasından önce alınmıştır.

Getirilen bu yasaklar çerçevesinde ilginç olaylar da yaşanmıştır. Örneğin, 14 Mayıs 1960’ta CHP’nin Serik ilçe binasında 10–15 kişiyle birlikte çay içen Muammer Aksoy, binada bulunan diğer kişilerle birlikte CHP binasında toplantı yaptığı gerekçesiyle tutuklanıp Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilmiştir⁵⁶.

Son olarak Komisyon tarafından, 20.4.1960 tarihli ve 6 sayılı kararla “Görülen lüzum üzerine Belediye ile şehir ve kasabalarda mahalle, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri ve köylerde muhtar ve ihtiyar meclisleri seçimleri” de durdurulmuştur. Komisyon bu kararına da başka kararlarında olduğu gibi hiçbir gerekçe göstermemiştir. Her ne kadar Anayasada yerel seçimlerin ertelenmesi konusunda bir düzenleme yoksa da demokratik düzenlerde seçim işlerine ilişkin kararların meclis komisyonları tarafından alınmaması gerekir.

Sonuç

18 Nisan 1960 tarihli Tahkikat Komisyonu, iktidar partisi DP’nin gittikçe yoğunlaşan otoriter yönetim anlayışının son noktasına işaret eder. Komisyonun kuruluşunun ve aldığı kararların, çok kısa bir süre sonra yaşanan askeri darbenin meşru gerekçelerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Söz konusu Komisyonun, kuruluşu, yetki alanı ve aldığı kararlar açısından hem çoğulcu demokrasi anlayışına, hem de 1924 Anayasasına ve TBMM İçtüzüğü hükümlerine aykırılık oluşturduğu görülmektedir.

56 (1962) Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları, s. 2233-2234.)

Tahkikat Komisyonunun araştırma konusu ve kuruluşu gibi çoğulcu demokrasinin temel ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Söz konusu Komisyon, dönemin anamuhalefet partisi CHP ve muhalif basının “yıkıcı faaliyetleri”ni araştırmak amacıyla kurulmuştur. Bilindiği üzere, çağdaş demokrasi, siyasal partiler demokrasisidir. Siyasal partiler, çoğulcu demokratik düzenin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Siyasal partilerin, sahip oldukları bu özel konum gereği, bir meclis araştırmasına konu olamaması gerekir. Çünkü, bir siyasal partinin meclis araştırmasına konu olması, onun en temel işlevlerinden biri olan muhalefet olabilmeyi tehdit eden bir durumdur. Bu nedenle Komisyonun araştırma konusu, demokratik devlet ilkesiyle bağdaşmamaktadır.

Günümüz demokrasisinde parlamento çoğunluğu iktidar partisi ya da partileri anlamına gelmekte; dolayısıyla iktidar partisi, parlamentonun işleyişinde belirleyici bir role sahip olmaktadır. Yalnızca iktidar partisinin değil, parlamentodaki diğer partilerin de meclis çalışmalarına güçleri oranında katılması gerektiği anlayışı iktidar-muhalefet dengesini, yani siyasal çoğulculuğu parlamentoda sağlama amacı güden ilkelerden biridir. Çağdaş demokrasinin en temel unsurlarından biri olan bu ilke, 18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonunun kuruluşunda tamamen göz ardı edilmiştir. Söz konusu Komisyonun üyelerinin tümünün iktidar partisi DP milletvekillerinden oluşması bunun en canlı örneği olarak verilebilir.

Söz konusu Komisyon yalnızca çağdaş demokrasinin ilkelerine değil, aynı zamanda yürürlükteki 1924 Anayasası ile TBMM İçtüzüğüne de aykırılıklar içermiştir. Tahkikat Komisyonu, TBMM İçtüzüğüne 177. maddesi çerçevesinde bir konu hakkında “bilgi edinmek” amacıyla kurulmuş olmasına karşın, Komisyonunun çalışmaları bunun çok ötesine taşmıştır. Söz konusu Komisyon kurulduktan kısa bir süre sonra DP’liler, Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Selahiyetleri Hakkında 7468 sayılı yasayı kabul ederek Komisyona, gazete ve dergilerin yayınına yasaklama, haberleşme evrakına el koyma, tanıklara hapis cezası verme gibi yargısal ve idari tasarruf niteliğinde çok sayıda olağanüstü yetki vermiştir. Tahkikat Komisyonu da bu yetkilerini kullanma konusunda hiç de çekimser davranmamıştır. Komisyonun aldığı kararların önemli bölümü, bu çalışmada ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, anayasaya aykırı gözükmektedir. Ayrıca burada, 1924 Anayasasının önemli bir zaafına da değinmek gerekir. O da, hiçbir yasanın anayasaya aykırı olamayacağını Anayasanın 103. maddesinde açıkça hükme bağlanmasına karşın, aykırılık olması durumunda bunu ortadan kaldıracak bir hukuki mekanizmanın öngörülmemiş olmasıdır. 1924 Anayasasında görülen bu hukuki boşluğun doldurulamamasında kuşkusuz yargı organının da payı olmuştur. Mahkemeler, 1924 Anayasası döneminde yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi konusunda cesur kararlar verebilseydi, belki de DP böyle

bir girişime hiçbir zaman yeltenmez ya da bu girişimi başarıya ulaşmazdı. Her ne kadar alt mahkemelerde yasaların anayasaya uygunluğuna ilişkin birkaç karar verilmişse de, yüksek mahkemeler aldıkları kararlarla bu girişimlerin önünü kesmişlerdir.

Sonuç olarak, 1924 Anayasası döneminde meclis çoğunluğunun ulus iradesine eşit olduğu anlayışının egemen olması ve anayasaya aykırı yasalara yönelik yargı denetiminin öngörülmemesi, 27 Mayıs askeri darbesinin temel gerekçelerinden biri olan, DP'nin Tahkikat Komisyonu gibi antidemokratik ve anayasa dışı uygulamalarının hukuki yollardan önlenmesi olanağını ortadan kaldırmıştır.

KAYNAKÇA

Aldıkaçtı, Orhan (1970) Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 1588.

Arsel, İlhan (1973), Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, Ankara.

Erem, Faruk (1973), Ceza Usulü Hukuku, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 324.

Eroğul, Cem (1990), Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara: İmge Kitabevi.

Esen, Bülent Nuri (1946), Anayasa Hukuku, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

İlıcak, Nazlı (1975), 15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor Cilt 2, İstanbul: Kervan Yayınları.

Karamustafaoğlu, Tunçer (1965), Yasama Meclisinde Komisyonlar, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 201,

Kılçık, Haluk (1992), Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt X, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

Kili,S. ve şeref Gözübüyük (1983), Türk Anayasa Metinleri, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kunter, Nurullah (1986), Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul: Kazancı Yayınları.

Onar, Erdal (1977), Meclis Araştırması, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 419.

Özbudun, Ergun (1962), Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 171.

Özbudun, Ergun (2009), Türk Anayasa Hukuku 10. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

Sarol, Mükerrerem (1983), Bilinmeyen Menderes II, İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Soysal, Mümtaz (1976), 100 Soruda Anayasanın Anlamı 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Tanör, Bülent (2004), Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 11. Baskı, İstanbul: YKY.

Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları- Anayasayı İhlal Davası (1962), Ankara: TBMM Matbaası

Yassıada Yargılamaları Müşterek Müdafaa Kararlar Kararların Eleştirisi (1995), Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları No. 9.

1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (1973), İstanbul: Yasa Yayınları.

Anayasa ve (1 Kasım 1956 Tarihli) Dahili Nizamname (1961), Ankara: TBMM Matbaası.

T.C. Resmi Gazete (çeşitli sayılar)

Ulus Gazetesi